

דניאל פ"ג – חנניה מישראל ועזריה וכבשן האש

III.1 – The Fiery Furnace of N"N

1. מלבי"ם דניאל ג:א

נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ אַבְדָּא צִלַם דִּי דְהַב רֹמְמָה אֲמִין שְׁתִּין פְּתִיגָה אֲמִין שְׁתִּי אֲקִימָה בְּבִקְעַת דְּנֹרָא, כְּבַר בְּאֵר ר"ס גְּאוֹן וְאַחֲרֵי הַשֶּׁר מֵהַרִּי"א, שְׂרָצָה לְבַטֵּל בִּזְהָ הוֹרָאתָ הַחֲלוּם, אֲשֶׁר הוֹדִיעַ כִּי נַחֲרָץ מֵהַשְּׁמַיִם שְׂאֲחַר רֹאשׁ הַזָּהָב שֶׁהוּא מַלְכוּת בְּבַל תְּבֵא מַלְכוּת הַכַּסְפָּ וְהַנְחָשֶׁת וְהַבְּרֹזֶל, שֶׁהֵם מַלְכִים אַחֲרָיִם, עֲשֵׂה הוּא פִּסֵּל בְּפֹעֵל דְּזֹמָה בְּתַבְנִיתוֹ לְהַצֵּל אֲשֶׁר רָאָה בַחֲלוּם, רַק שֶׁהִיא כֹּלּוֹ מִזְהָב, וְצוּהָ שֶׁכָּל הָעַמִּים וְהַלְשׁוֹנוֹת יִשְׁתַּחֲוּוּ אֵלָיו, כֹּאֲלוֹ כֹּלָם מִקְבָּלִים עֲלֵיהֶם בְּרָצוֹן אֶת מַלְכוּת הַזָּהָב שֶׁהִיא קִיָּם לְדוֹר דוֹר וְלֹא יֵעָבֹר.

2. מלבי"ם שם (המשך)

...והיה בזה ג"כ מעשה טלמסאות ועניני קסם ונחוש לפי סברתם בימים ההמה, שחשבו כי בפעולות כאלה יוכלו לבטל הוראות שמיימיות ולשנותם, ולכן הקפיד שיהיה כולו מזהב, ולא יזכרו עוד המתכיות האחרות להתקומם בצלם הכולל כל ממלכות תבל, והיה רומו ששים ורחבו שש, כמדת רום הצלם שראה בחלום, ובהקיץ בעת שדבר עם דניאל

3. בראשית רבה לח:ג

נְסִבְיָה וּמִסְרִיָּה לְנִמְרֹד. אָמַר לִיה נִסְגֹּד לְנֹרָא, אָמַר לִיה אֲבָרְהָם וְנִסְגֹּד לְמִיָּא דְמִטְפִּין נֹרָא. אָמַר לִיה נִסְגֹּד לְמִיָּא, אָמַר לִיה אִם פֶּן נִסְגֹּד לְעִנְנָא דְטַטְעִין מִיָּא. אָמַר לִיה נִסְגֹּד לְעִנְנָא. אָמַר לִיה נִסְגֹּד לְרוּחָא דְמְבַדֵּר עִנְנָא. אָמַר לִיה נִסְגֹּד לְרוּחָא. אָמַר לִיה וְנִסְגֹּד לְבֵר אֵינְשָׁא דְסָבִיל רוּחָא. אָמַר לִיה מְלִין אֶתְּ מִשְׁתַּעִי, אָנִי אֵינִי מִשְׁתַּחֲוֶה אֶלָּא לְאוּר, הָרִי אָנִי מִשְׁלִיכָד בְּתוֹכוֹ, וְיָבֹא אֱלֹהֵי שְׂאֵתָה מִשְׁתַּחֲוֶה לּוֹ וְיִצְלֶדְךָ הִימְנוּ. הָנֹה תִמְן הָרִן קָאִים פְּלוּג, אָמַר מַה נִּפְשָׁד אִם נִצַּח אֲבָרְהָם אָנָּה אָמַר מִן דְּאֲבָרְהָם אָנָּה וְאִם נִצַּח נִמְרֹד אָנָּה אָמַר דְנִמְרֹד אָנָּה. פִּינֹן שְׁפִירָד אֲבָרְהָם לְכַבְּשֵׁן הָאֵשׁ וְנִצַּל, אָמַרִין לִיה דְמֵאֵן אֶתְּ, אָמַר לְהוֹן מִן אֲבָרְהָם אָנָּה, נְטִלְוִהוּ וְהַשְׁלִיכוּהוּ לְאוּר וְנִחְמְרוּ בְּגִי מְעִיו, וְיִצָּא וְיָמַת עַל פְּנֵי תַרְח אֲבִיו, הִדָּא הוּא דְכְּתִיב: וְיָמַת הָרִן עַל פְּנֵי תַרְח וְגו'.

Breishit Rabbah 38:13

Thereupon Terach seized him and delivered him to Nimrod. "Let us worship fire," Nimrod said. "Let us rather worship water which quenches fire," Avraham said. "Let us worship water," Nimrod said. "Let us rather worship the clouds which bear the water," Avraham said. "Let us then worship the clouds," Nimrod said. "Let us worship the wind which disperses the clouds," Avraham said. "Let us worship the wind," Nimrod said. "Let us worship human beings which can stand up to the wind," Avraham said. "You are just bandying words, and we will worship nothing but the fire. Behold, I will cast you into it, and let your God whom you adore come and save you from it!" Nimrod said. Now Haran was standing there undecided. "If Avraham is victorious, I will say that I am of Avraham's belief, while if Nimrod is victorious, I will say that I am on Nimrod's side," he thought. When Avraham descended into the fiery furnace and was saved, Nimrod asked him, "Of whose belief are you?" "Of Abraham's," he replied. Thereupon he seized him and cast him into the fire; his innards were scorched and he died in the presence of his father. Hence it is written, "And Haran died in the presence of his father Terach."

4. הרב יעקב מדין שליט"א (מאמר על פרשת נח, תשס"ג)

חז"ל אינם מספרי סיפורים, וברור שהמבין את דברי חז"ל כפשוטם הרי הוא מן הכסילים. חז"ל באגדותיהם אף לא תפקדו כמעבירי מסורות קדומות, אלא בעיקר כפרשני מקרא. מקורו של כל סיפור חז"ל נעוץ בדרך כלל במקרה מקראי קודם.

נבהיר את דברינו: במקומות רבים, המקרא סותם ואינו מפרט אירועים המהווים סיבה להתרחשויות המתוארות... חז"ל, כפרשני מקרא, באו לפרש את הסתום, ולשם כך יצרו אגדות ה'משלימות' את הפערים

שמותיר המקרא. במקרה זה, כמו במקרים אחרים, נשאלת השאלה: על מה מבוססים דברי חז"ל? מדוע הם בחרו לספר דווקא אגדה כזו על אברהם ודווקא אגדה אחרת על יעקב?

נראה, שחז"ל נעזרו בכלל הידוע - "דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר" (ירושלמי ר"ה ג: ה). בכל מקום שנתרו בו פערים בסיפור המקראי, חז"ל השוו את הדמות או את העניין שעליהם מדובר לסיפור מקראי מקביל. השוואה זו - היא שנותנת את הבסיס להשלמת הפערים, ליצירת מעין 'פוטומונטאז' ולהשלמת חוליות בפאזל של הסיפור הסתום.

Shemot Rabbah 2:2

Also Moses was tested by God through sheep. Our Rabbis said that when Moses our teacher, peace be upon him, was tending the flock of Jethro in the wilderness, a little kid escaped from him. He ran after it until it reached a shady place. When it reached the shady place, there appeared to view a pool of water and the kid stopped to drink. When Moses approached it, he said: 'I did not know that you ran away because of thirst; you must be weary.' So he placed the kid on his shoulder and walked away. Thereupon God said: 'Because thou hast mercy in leading the flock of a mortal, thou wilt assuredly tend my flock Israel.' Hence Now MOSES WAS KEEPING THE FLOCK.

Sanhedrin 89b

And it came to pass after these words, that God did tempt Abraham. What is meant by 'after'? — R. Johanan said on the authority of R. Jose b. Zimra: After 'the words of Satan, as it is written, And the child grew, and was weaned: [and Abraham made a great feast the same day that Isaac was weaned]. Thereupon Satan said to the Almighty; 'Sovereign of the Universe! To this old man Thou didst graciously vouchsafe the fruit of the womb at the age of a hundred, yet of all that banquet which he prepared, he did not have one turtle-dove or pigeon to sacrifice before thee! Hath he done aught but in honour of his son!' Replied He, 'Yet were I to say to him, "Sacrifice thy son before Me", he would do so without hesitation.' Straightway, God did tempt Abraham . . .

Pesachim 108a

And some say that the angel Gabriel recited: "And the truth of the Lord endures forever." When the evil Nimrod threw our father, Abraham, into the fiery furnace, Gabriel said before the Holy One, Blessed be He: Master of the Universe, I will descend and cool the furnace, and I will thereby save the righteous Abraham from the fiery furnace. The Holy One, Blessed be He, said to him: I am unique in my world and Abraham is still unique in his world. It is fitting for the unique to save the unique.

But as the Holy One, Blessed be He, does not withhold reward from any creature who sought to perform a good deed, He said to Gabriel: You will merit to rescue three of his descendants.

Chagigah 13a

Rabban Yohanan ben Zakkai said: What response did the Divine Voice provide to that wicked man, Nebuchadnezzar, when he said: "I will ascend above the heights of the clouds; I will be like the Most High" (Isaiah 14:14), thereby intending to rise to heaven? A Divine Voice came and said to him: Wicked man, son of a wicked man, descendant, i.e., follower of the ways, of Nimrod the wicked, who caused the entire world to rebel against Him during the time of his reign.

וראשו בשמים גוי כמפורש בפרק חלק נעלה ונכנו בקרדומות כו' ע"ש והתוספות פירשו בע"א :

11. בראשית י

(ח) וכוש ילד את נמרד הוא החל להיות גבר בארץ : (ט) הוא היה גבר ציד לפני ה' על פן יאמר כנמרד גבור ציד לפני ה' : (י) ויהי ראשית ממלכתו בבל וארץ ואפד וכלנה בארץ שניער :

12. רש"י בר' י ח:

(ח) להיות גבר - להמריד כל העולם על הקב"ה בעצת דור הפלגה :

5. שמות רבה ב:ב (שנאן)

ה' צדיק יבחן (שם /תהלים י"א). ובמה הוא בוחנו? במרעה צאן...

ואף משה לא בחנו אלא בצאן. אמרו רבותינו: כשהיה משה רועה צאן של יתרו במדבר, ברח ממנו גדי אחד ורץ אחריו עד שהגיע לחסות. כיון שהגיע לחסות נזדמנה לו בריכה של מים ועמד הגדי לשתות. כיון שהגיע משה אצלו אמר לו: אני לא הייתי יודע שרץ היית מפני שעיף אתה. הרכיבו על כתיפו והיה מהלך. אמר לו הקב"ה: יש לך רחמים לנהוג צאנו של בשר ודם - חייך, אתה תרעה צאני. הוי: ומשה היה רעה.

6. גמ' סנהדרין פט:

+בראשית כ"ב+ ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם. (אחר מאי?) +מסורת הש"ס: מאי אחר+ - אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן זימרא: אחר דבריו של שטן, דכתיב +בראשית כ"ב+ ויגדל הילד ויגמל וגו', אמר שטן לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם! זקן זה חננתו למאה שנה פרי בטן, מכל סעודה שעשה לא היה לו תור אחד או גוזל אחד להקריב לפניך? אמר לו: כלום עשה אלא בשביל בנו, אם אני אומר לו זבח את בנך לפני - מיד זובחו. מיד והאלהים נסה את אברהם, ויאמר קח נא את בנך.

7. פסחים קיח ע"א

ויש אומרים: 'וְאֵמֶת ה' לְעוֹלָם' גְּבִרְיָאֵל אָמְרוּ. בְּשַׁעָה שֶׁהִפִּיל נִמְרוֹד הָרָשָׁע אֶת אַבְרָהָם אֲבִינוּ לְתוֹף כְּבִשְׁן הָאֵשׁ אָמַר גְּבִרְיָאֵל לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, אֲרֹד וְאֲצַנֵּן וְאֲצִיל אֶת הַצָּדִיק מִכְּבִשְׁן הָאֵשׁ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: אֲנִי יָחִיד בְּעוֹלָמִי וְהוּא יָחִיד בְּעוֹלָמוֹ, נֶאֱמַר לְיָחִיד לְהַצִּיל אֶת הַיָּחִיד.

וּלְפִי שֶׁהַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵינוֹ מְקַפֵּחַ שְׁכַר כָּל בְּרִיָּה, אָמַר: תִּזְכָּה וְתִצִּיל שְׁלֹשָׁה מִבְּנֵי בְּנֵי.

8. חגיגה יג ע"א

תְּנִינָא, אָמַר רַבִּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּי: מַה תְּשׁוּבָה הִשְׁבִּיתוּ בֵּית קוֹל לְאוֹתוֹ רָשָׁע בְּשַׁעָה שֶׁאָמַר 'אֲעֲלֶה עַל בְּמַתִּי עַב אֲדַמָּה לְעֵלְיוֹן' — יִצְתָה בֵּית קוֹל וְאָמְרָה לוֹ: רָשָׁע בֶּן רָשָׁע, בֶּן בְּנוֹ שֶׁל נִמְרוֹד הָרָשָׁע, שֶׁהִמְרִיד כָּל הָעוֹלָם כּוֹלְוֹ עָלָיו בְּמַלְכוּתוֹ.

9. תוספות שם

בן בנו של נמרוד הרשע - לאו דוקא שהרי כוש ילד את נמרוד ולא מצינו אותו רשע מזרע כוש אלא על שם מעשיו שמלך גם הוא בשנער.

10. מהרש"א חידושי אגדות שם

נמרוד הרשע שהמריד עולם כולו עליו כו'. כמ"ד בפי כיצד מעברין אמרפל שמו ונקרא שמו נמרוד שהמריד כו'. והיינו בדור הפלגה כפרש"י בחומש ונבוכדנצר לאו בן בנו היה כמ"ש התוס' אלא ע"ש שזה נ"י אמר אע"פ על בְּמַתִּי עַב גוי ונמרוד שהמריד במלכותו את דור הפלגה אמר ג"כ לעלות לשמים כמ"ש הבה נבנה לנו עיר ומגדל